

Buranova Gulchehra Aliyevna

Qashqadaryo viloyati Nishon tumani 18-DMTT tarbiyachisi

El.pochta: buranovagulchehra66@gmail.com

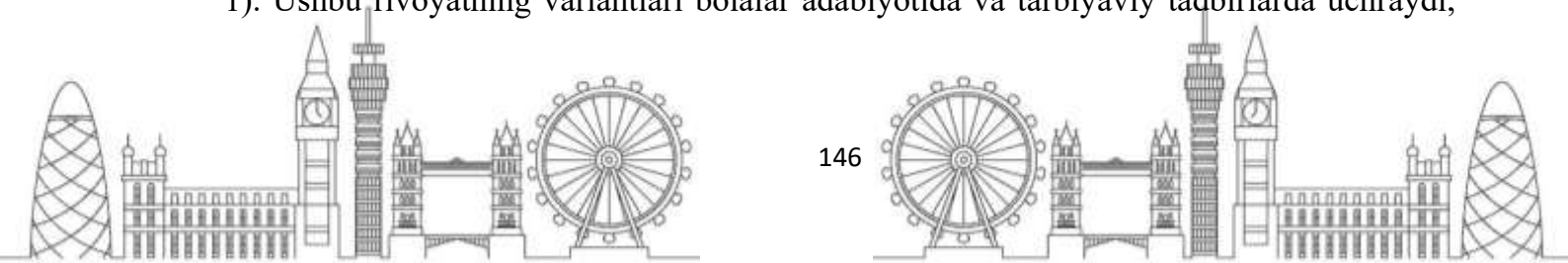
Annotatsiya: *Ushbu maqola Zahiriddin Muhammad Bobur yoshligi haqidagi folklor rivoyatlarini, xususan “Bobur va kabutar” rivoyatini markazga olib, uning tarixiy asoslarini va pedagogik ahamiyatini tahlil qiladi. Rivoyat Boburning bolaligidagi ziyraklik va kuzatuvchanlikni ta’kidlaydi. “Boburnoma” va boshqa tarixiy manbalar asosida rivoyatning mumkin bo’lgan ildizlari o’rganiladi. Pedagogik jihatdan rivoyat maktabgacha ta’lim muassasalari (DMTT) tayyorlov guruhlar uchun mashg’ulot ishlanmalarida qo’llanilishi ko’rsatiladi. U bolalarni milliy qadriyatlar, tabiatga mehr va ziyraklik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Maqola folklor, tarix va ta’limning uyg’unligini namoyon etadi.*

Kalit so’zlar: *Zahiriddin Muhammad Bobur, folklor rivoyatlari, Bobur va kabutar, “Boburnoma”, pedagogik talqin, milliy tarbiya, maktabgacha ta’lim.*

Kirish. Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530) Temuriylar sulolasining so’nggi vakili va Boburiylar imperiyasi asoschisi sifatida tanilgan. Uning yoshligi haqidagi rivoyatlar xalq og’zaki ijodida muhim o’rin tutadi. Bobur 1494-yilda otasi Umarshayx Mirzo vafotidan so’ng taxtga o’tirgan va murakkab siyosiy sharoitda o’sib ulg’aygan (Beveridge, 1922). “Boburnoma” asari uning shaxsiy hayoti va oilaviy voqealarni yoritadi, ammo folklor rivoyatlari Bobur obrazini mifologik darajada idealizatsiya qiladi.

Ushbu maqola “Bobur va kabutar” rivoyatini tarixiy kontekstda tahlil qiladi hamda uning maktabgacha ta’lim tayyorlov guruhlarida pedagogik qo’llanilishini ko’rsatadi. Rivoyat interfaol metodlar (rol o’ynash, o’yinlar, she’rlar) orqali bolalarning tasavvurini, nutqini va tabiatga mehrini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. “Bobur va kabutar” rivoyati Bobur yoshligining yorqin namunasidir. Ushbu maqola rivoyatni tarixiy kontekstda tahlil qilib, uning pedagogik qo’llanilishini, xususan maktabgacha ta’lim tayyorlov guruhlarida (MTT) uchun mashg’ulot ishlanmalarida qanday ishlatilishini ko’rsatadi. Mashg’ulot ishlanmalarida rivoyat interfaol metodlar (rol o’ynash, o’yinlar) va she’rlar orqali bolalarning tasavvurini rivojlantiradi, tabiatga mehr va ziyraklikni singdiradi. Bobur yoshligi haqidagi rivoyatlar uning topqirligi va dono qiyofasini ta’kidlaydi. “Bobur va kabutar” rivoyatida quyidagicha voqea tasvirlanadi: Umarshayx Mirzo saroy a’yonlari bilan o’tirganida, bir kabutar uchib kelib, sayraydi. A’yonlar buni yomon alomat deb hisoblashadi, ammo yosh Bobur kabutarni tanib, uning qanotidagi qora xoldan xushxabar — qovun pishganini bildiruvchi xatni taxmin qiladi. Xatni ochish tasdiqlaydi: “Qovunlar pishdi, keling!” (Anonymous, p. 1). Ushbu rivoyatning variantlari bolalar adabiyotida va tarbiyaviy tadbirlarda uchraydi,

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

masalan, MTT mashg'ulotlarida sahnalashtiriladi. Mashg'ulot ishlanmasida rivoyat suhbat, rol o'ynash va "Xabarchi kabutar" o'yini orqali bolalarning nutqi va e'tiborini rivojlantirish uchun ishlatiladi. Rivoyat Bobur yoshligini idealizatsiya qilib, Timuriy og'zaki an'analaridan kelib chiqqan (Xondamir, p. 452).

Rivoyat to'g'ridan-to'g'ri "Boburnoma"da uchramasa-da, uning ildizlari Bobur oilasi tarixida mavjud. Bobur otasining o'limini metaforik tasvirlaydi: "Umar Shaikh Mirza kabutarlari va ularning uyi bilan birga uchib, lochin bo'lib qoldi" (Beveridge, p. 6). Bu Umarshayx Mirzoning kabutarxonasidan yiqilib vafot etganini bildiradi – kabutarlar uning sevimli mashg'uloti bo'lgan (Berk, p. 5). Markaziy Osiyoda kabutarlar xat tashuvchi sifatida qadrlangan, bu rivoyatdagi motivga asos bo'lishi mumkin (IndoIslamicCulture, p. 1). Bobur "Boburnoma"da tabiat va qushlarni batafsil ta'riflaydi, masalan, Nijr tog'laridagi qushlarni kuzatganini yozadi (Beveridge, p. 135). Bu kuzatuvchanlik rivoyatdagi "qora xol" tafsilotiga mos keladi. Rivoyat Bobur yoshligidagi qiyin siyosiy hayotni yumshatib, uning ziyrakligini ulug'laydi, folklor orqali tarixiy shaxsiyatni yosh avlodga yaqinlashtiradi.

Bobur yoshligi haqidagi rivoyatlar uning adabiy merosiga bog'liq. She'riyatida kabutar ramzi uchraydi:

Kabutar, eltasen xatgam, ne bo'lg'ay gar k'abul etsang,

Ko'ngulni bog'lasam ul noma yanglig' parru bolingg'a (Babur, p. 1).

Bu ruboiyda kabutar xushxabar tashuvchi sifatida tasvirlanadi, rivoyatdagi motivga yaqin. Bobur ijodida qushlar sog'inch va tabiat uyg'unligini ifodalaydi (Berk, p. 6). Mashg'ulot ishlanmasida ushbu she'r bolalar bilan birga o'qilib, imo-ishora orqali ifoda qilinadi, bu rivoyatni adabiy elementlar bilan boyitadi. Rivoyat Bobur yoshligini she'riy obraz orqali ta'kidlab, uning "Boburnoma"dagi shaxsiy fikrlarini folklorik shaklda kengaytiradi.

Bobur yoshligi haqidagi rivoyatlar pedagogikada keng qo'llaniladi, xususan MTT tayyorlov guruhlarida. Mashg'ulot ishlanmasida rivoyat tarbiyaviy (ajdodlarga hurmat), ta'limiy (nutq rivoji) va rivojlantiruvchi (tasavvur va ijodkorlik) maqsadlarda ishlatiladi. Interfaol metodlar – suhbat, rol o'ynash, "Xabarchi kabutar" o'yini va rasm chizish – bolalarning e'tiborini va mehrini uyg'otadi (Abdullayeva, p. 4). Rivoyat ekologik tarbiya (kabutar – tabiat ramzi) va milliy g'ururni shakllantiradi. Mashg'ulotda she'rlar ("Kabutar, kabutar...") va Bobur ruboiylari bolalarning xotirasini rivojlantiradi. Folklorik xususiyatini hisobga olib, rivoyatni tarixiy faktlardan farqlash bolalarga tanqidiy fikrlashni o'rgatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot sifatli tahlil usullariga asoslanadi: folklor matnlarini (rivoyat variantlari), tarixiy manbalarni ("Boburnoma", Xondamir asarlari) va pedagogik adabiyotlarni solishtirma tahlil qilish. Pedagogik qo'llanilishda MTT tayyorlov guruhlarini uchun maxsus mashg'ulot ishlanmasi ishlab chiqilgan bo'lib, interfaol metodlar (suhbat, rol o'ynash, o'yinlar, rasm chizish) qo'llaniladi.

Tahlil va natijalar. "Bobur va kabutar" rivoyati Zahiriddin Muhammad Bobur yoshligidagi ziyraklik, kuzatuvchanlik va topqirlik xislatlarini yorqin va ta'sirchan tarzda

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ta'kidlaydi. Rivoyatning asosiy motivlari Boburning oilaviy tarixidan, xususan otasi Umarshayx Mirzoning kabutarlarga bo'lgan qiziqishi va mehr-muhabbatidan kelib chiqadi. "Boburnoma" asarida Bobur otasining vafotini metaforik ravishda tasvirlaydi: Umarshayx Mirzo kabutarxonasi bilan birga jarga qulab halok bo'lganini "kabutar va kabutarxonasi bila uchub, shungor bo'lib qoldi" deb yozadi. Bu voqea rivoyatdagi kabutar obrazining tarixiy ildizini mustahkamlaydi – kabutarlar nafaqat oilaviy hayotda muhim o'rin tutgan, balki Markaziy Osiyoda xat tashuvchi qushlar sifatida qadrlangan. Bobur o'z asarida tabiat va qushlarni batafsil kuzatganini qayd etadi, bu uning yoshligidagi kuzatuvchanligini va tafsilotlarga e'tibor berish qobiliyatini tasdiqlaydi. Rivoyat shu tarixiy va oilaviy asoslarni folklorik shaklda idealizatsiya qilib, Bobur shaxsiyatini yosh avlod uchun ibratli qiyofaga aylantiradi.

Pedagogik jihatdan rivoyat maktabgacha va boshlang'ich ta'lim muassasalarida (ayniqsa MTT tayyorlov guruhlarida) keng qo'llaniladigan samarali tarbiyaviy vositaga aylanadi. U quyidagi asosiy maqsadlarga xizmat qiladi:

Tarbiyaviy maqsad: Bolalarda buyuk ajdodlarga hurmat, milliy g'urur va Vatanga sadoqat tuyg'ularini shakllantirish; tabiat va jonivorlarga (kabutar kabi) mehr-muhabbatni singdirish, ekologik ongni rivojlantirish. Kabutar obrazini tabiat ramzi sifatida ishlatish orqali bolalar atrof-muhitga ehtiyotkorlik va mehr bilan qarashni o'rganadi.

Ta'limiy maqsad: Bolalarning nutqini (og'zaki va yozma) rivojlantirish; rivoyatni tinglash, muhokama qilish va savol-javob orqali so'z boyligini oshirish, fikrni ravon ifodalash ko'nikmalarini mustahkamlash. Rivoyat mazmunini oddiy tilda aytib berish va she'rlar bilan birlashtirish nutq rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Rivojlantiruvchi maqsad: Tasavvur, ijodkorlik va e'tiborni kuchaytirish; interfaol metodlar (rol o'ynash, "Xabarchi kabutar" o'yini, rasm chizish, she'rlar bilan imo-ishora) orqali bolalarning ijodiy fikrlashini faollashtirish va emotsional-intellektual rivojini ta'minlash.

Maxsus ishlab chiqilgan mashg'ulot ishlanmasi ("Zahiriddin Muhammad Bobur va kabutar") MTT tayyorlov guruhlarida (5–6 yosh) qo'llanilganda quyidagi aniq natijalarni beradi: bolalar rivoyat mazmunini tushunib, Boburning ziyrakligidan ibrat oladi va o'zlarida shunga o'xshash fazilatlarini (e'tiborli bo'lish, tafsilotlarni sezish) rivojlantirishga intiladi; interfaol elementlar (suhbat, rol o'ynash, she'rlar bilan birgalikda o'qish, xat uzatish o'yini) orqali e'tibor va mehr-muhabbat uyg'onadi, ekologik ong shakllanadi – kabutar tabiatning bir qismi sifatida qadrlanadi; Bobur ruboiylari yoki bolalar adabiyotidagi oddiy she'rlar ("Kabutar, kabutar...") rivoyat bilan birgalikda ishlatilganda bolalarning xotirasi, nutqi va ifoda qobiliyati sezilarli darajada oshadi; rivoyatni tarixiy faktlardan (masalan, "Boburnoma"dagi haqiqiy voqealar va folklorik qo'shimchalar) farqlash bolalarda tanqidiy fikrlash va haqiqatni afsonadan ajratish qobiliyatini rivojlantiradi – bu ularning keyingi o'quv faoliyatida va hayotiy tajribasida muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Umuman olganda, rivoyat folklor, tarix va pedagogikaning uyg'unligini namoyon etib, bolalarni milliy qadriyatlar, tabiatga mehr va ziyraklik ruhida tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Mashg'ulotlarda qo'llanilganda natijalar bolalarning emotsional-intellektual rivojida sezilarli ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatadi: ular nafaqat Bobur shaxsiyatini yaxshi tushunadi, balki o'zlarida ibratli fazilatlarni shakllantirishga harakat qiladi. Rivoyatning pedagogik potentsiali xalq og'zaki ijodi namunalari orqali zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonini boyitish imkoniyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

MAVZU YUZASIDAN MASHG'ULOT ISHLANMASI:

“ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR VA KABUTAR”

Yosh guruhi: MTT tayyorlov guruhi (5-6 yoshli bolalar).

Mavzu: Zahiriddin Muhammad Bobur va kabutar (rivoyat asosida).

Maqsadlar:

Tarbiyaviy: Bolalarni buyuk ajdodlarimizning ziyrakligi, dono va mehribonligiga hurmat ruhida tarbiyalash; tabiat va jonivorlarga mehr uyg'otish.

Ta'limiy: Zahiriddin Muhammad Bobur haqida oddiy ma'lumot berish; “Bobur va kabutar” rivoyatini tinglash va muhokama qilish orqali bolalarning nutqini rivojlantirish.

Rivojlantiruvchi: Interfaol metodlar (o'yinlar, rol o'ynash, rasm chizish) orqali bolalarning tasavvurini, e'tiborini va ijodkorligini oshirish; she'rlar orqali xotirani va ifoda qilish qobiliyatini rivojlantirish.

Davomiyligi: 30-35 daqiqa.

Kerakli materiallar: Zahiriddin Muhammad Bobur surati (bosma yoki planshetda), kabutar rasmlari yoki qo'g'irchoqlar (o'yinchoq), rangli qalamlar, qog'ozlar (rasm chizish uchun), audio yozuv yoki o'qituvchi tomonidan aytib beriladigan rivoyat va she'rlar, o'yin uchun kichik xatlar (qog'oz parchalarida yozilgan xushxabarlar).

Mashg'ulot jarayoni

Kirish qismi (5-7 daqiqa):

Interfaol metod: Suhbat va savol-javob. Bolalarni doira shaklida o'tirgizing. Zahiriddin Muhammad Bobur suratini ko'rsating va so'rang: “Bu kim ekan? U haqida nimalar bilasiz?” (Bolalar bilmasa, qisqacha aytib bering: Bobur buyuk shoh, shoir va dono odam bo'lgan, O'zbekistonimizda tug'ilgan). Keyin mavzuga o'ting: “Bugun biz Bobur va kabutar haqidagi qiziqarli rivoyatni o'rganamiz. Kabutarlar nima qiladi? Ular xat olib yuradimi?” Bolalarning javoblarini tinglang va rag'batlantiring.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

She'r ishtiroki: Bolalarga oddiy she'r o'qib bering va takrorlattiring (masalan, bolalar adabiyotidan olingan oddiy she'r):

Kabutar, kabutar,
Qanoting oq-ko'k,
Uchib kel, uchib ket,
Xushxabar olib kel!

(Bu she'rni bolalar bilan birga imo-ishora bilan aytish orqali interfaollikni oshiring – qo'llarni qanotdek silkitish).

Asosiy qism (15-20 daqiqa):

Rivoyatni aytib berish (5 daqiqa): Bolalarga “Bobur va kabutar” rivoyatini oddiy tilda aytib bering (quyidagi qisqacha mazmun asosida): “Bir kuni Boburning otasi Umarshayx mirzo saroyida a'yonlari bilan o'tirgan ekan. Birdan bir kabutar uchib kelib, ayvon peshtoqiga qo'nib, 'g'ulu-g'ulu' deb sayrabdi. A'yonlarning biri 'Dushman kelyapti' debdi, ikkinchisi 'Yomg'ir yog'adi' debdi. Ammo yosh Bobur jim o'tirib, 'Yo'q, kabutar bobomiz qovun sayliga chaqiryapti, xushxabar keltiryapti' debdi. Kabutarni tutishsa, oyog'ida xat bor ekan: 'Qovunlar pishdi, keling!' Bobur kabutarni o'tgan yildan tanigan, chunki uning qanotida qora xol bor edi. Shunday qilib, Boburning ziyorligi hammaga ma'lum bo'ldi”. Aytib bo'lgach, savollar bering: “Bobur nima uchun kabutarni tanidi? Rivoyatdan qanday saboq oldingiz?” (Bolalarni muhokama qilishga jalb qiling).

Interfaol metod 1: Rol o'ynash o'yini (5-7 daqiqa). Bolalarni guruhlarga bo'ling (4-5 kishidan). Bir guruh Bobur, Umarshayx va a'yonlar rolini o'ynasin. Qo'g'irchoq kabutar yordamida rivoyatni sahnalashtiring. Bolalar imo-ishora bilan kabutarning ovozi chiqarsin ("g'ulu-g'ulu"). O'yin oxirida bolalarga "Sizningcha, kabutar nima dedi?" deb so'rang va ularning ijodiy javoblarini rag'batlantiring.

Interfaol metod 2: "Xabarchi kabutar" o'yini (5 daqiqa). Bolalarga kichik qog'oz xatlar bering (unda xushxabarlar yozilgan, masalan: "Bugun o'yin o'ynaymiz!"). Bolalar doira bo'lib turib, bir-biriga "kabutar" bo'lib xatni "uchirib" (qo'l bilan uzatib) bersin. Xatni olgan bola uni o'qib, xursand bo'lsin. Bu orqali bolalarning harakatini va nutqini rivojlantiring.

She'r ishtiroki: Asosiy qismda Boburning o'z ruboiysini oddiygina izohlab o'qing (bolalar uchun soddalashtirib):

Kabutar, eltasen xatgam, ne bo'lg'ay gar k'abul etsang,
Ko'ngulni bog'lasam ul noma yanglig' parru bolingg'a.

Ma'nosini tushuntiring: "Bobur kabutarga xat bersa, uni sevgiliga olib borishini so'raydi". Bolalarni she'rni takrorlashga undang va imo-ishora bilan ifoda ettiring (qo'llarni xatdek bog'lash).

Yakuniy qism (5 daqiqa):

Interfaol metod: Rasm chizish. Bolalarga “Bobur va kabutar” mavzusida rasm chizdiring (kabutar, Bobur, qovunlar). Rasmlarni muhokama qiling: “Sening rasmingda kabutar nima qilyapti?”

Xulosa: Rivoyatdan saboqni takrorlang: “Bobur kabi ziyrak va e'tiborli bo'ling!” Bolalarni maqtang va keyingi mashg'ulotga tayyorlang.

She'r bilan yakunlash: Bolalar bilan birga quyidagi oddiy she'rni aytib, mashg'ulotni tugating (Anvar Obidjon she'ridan ilhomlanib):

Boburdek dono bo'laylik, Kabutardek uchaylik, Xushxabarlar olib kelaylik!

Xulosa va takliflar. Ushbu maqolada Zahiriddin Muhammad Bobur yoshligi haqidagi “Bobur va kabutar” rivoyati tarixiy, adabiy va pedagogik jihatdan tahlil qilindi. Rivoyat Boburning ziyrakligi va kuzatuvchanligini ta'kidlab, oilaviy tarix (“Boburnoma”dagi kabutar motivlari), Markaziy Osiyodagi kabutar an'analari va Bobur she'riyatidagi ramzlar bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Folklor orqali tarixiy shaxsiyat idealizatsiya qilinib, yosh avlodga yaqinlashtiriladi.

Pedagogik jihatdan rivoyat MTT tayyorlov guruhlarida samarali vosita bo'lib, bolalarda ajdodlarga hurmat, milliy g'urur, tabiatga mehr, nutq va tasavvur rivojini, shuningdek

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

tanqidiy fikrlashni shakllantiradi. Maxsus mashg'ulot ishlanmasi interfaol metodlar (rol o'ynash, o'yinlar, she'rlar, rasm chizish) orqali emotsional-intellektual rivojga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, rivoyat folklor, tarix va pedagogikaning uyg'un namunasidir va milliy tarbiyada xalq og'zaki ijodidan foydalanishning yuqori samaradorligini tasdiqlaydi.

Takliflar: DMTTlarda Bobur rivoyatlari asosida muntazam mashg'ulotlar o'tkazish va ularni "Ilk qadam" dasturiga kiritish; rivoyat variantlarini arxivlarda chuqurroq o'rganish orqali pedagogik salohiyatini kengaytirish; tarbiyachilar uchun metodik qo'llanmalar ishlab chiqish; rivoyatning ta'sirini empirik tadqiqotlar orqali baholash. Shu yo'l bilan Bobur merosi zamonaviy tarbiyada jonli va ta'sirchan vosita sifatida saqlanib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, A. D. (2017). BOSHLANG'ICH TA'LIMDA BUYUK AJDODLAR HAQIDAGI ASARLARNI O'RGANISH YO'LLARI. eLibrary.ru.
2. Anonymous. (n.d.). Bobur Va Kabutar. Scribd.com.
3. Babur, Z. M. (2012). Boburnoma. Uzsmart.ru.
4. Berk, S. M. (n.d.). ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BABUR: MULTIFACETED PHILOSOPHY AND LITERARY TALENT. Webofjournals.com.
5. Beveridge, A. S. (Trans.). (1922). The Babur-nama in English. Archive.org.
6. Buranova J. "Mythopoetics in Khurshid Dustmukhammad's creation: Mythopoetics in Khurshid Dustmukhammad's creation." Central Asian Journal of innovations and research 1 (2021). 20–25. <https://scholar.google.com>
7. IndoIslamicCulture. (2019). First Mughal emperor Zahiruddin Muhammad Babur was fond of breeding pigeons. X.com.
8. Мурадова Х. Б. Образ детства в сказках Корнея Чуковского и Хаида Алимджана: сравнительный анализ. Volume: 4 Issue: 3 | Mar–2025 ISSN: 2720-6874. <http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe>
9. Xondamir, G. (n.d.). ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O'RNI. Scienceweb.uz.

